

LIBRIS | We know
books

CONSTANTIN VASILESCU (coord.)

CLARA MAREȘ, FLORIN S. SOARE, ALIN MUREȘAN, CONSTANTIN PETRE

MORFOLOGIA (NE)VINOVĂȚIEI

Alfabetul detenției feminine
în comunism

LITERA
București

Cuprins

Prezentarea autorilor	9
Lista abrevierilor	11
Prefață	15
Cuvânt-înainte	19

Partea I

Morfologia (ne)vinovăției

I. Fișele matricole penale: o radiografie a sursei de referință

(Constantin Vasilescu)	27
I.1. Deținute politice sau deținute de drept comun?	32
I.2. Panorama represiunii reflectată în descrierea faptelor	37
I.3. Detenția feminină în cifre: o analiză statistică	42
I.4. Moartea în penitenciare	58

II. La locul faptei. O privire de ansamblu asupra sistemului penitenciar

(Alin Mureșan)	63
II.1. Detenția politică	66
II.2. Cifrele	68
II.3. Creierul	72
II.4. Oamenii	74
II.5. Viața în închisoare	80
II.6. Reeducarea ideologică	91
II.7. Forța de muncă	93
II.8. Penitenciarele de femei	95
II.8.a. Mislea	97
II.8.b. Miercurea-Ciuc	102

III. Traversând pustiu: captivitatea și insecuritatea libertății (Constantin Vasilescu)

III.1. Arestarea, ancheta, procesul	106
III.2. În detenție: un spațiu sordid și regulile lui	113

III.3. Diversitate, acomodare și muncă forțată	116
III.4. Conviețuire, „reeducare“, izolare	120
III.5. Instinct, sentiment și maternitate	125
III.6. Credința și rațiunea împotriva disperării	128
III.7. Acasă	130
III.8. Povara libertății: urmărirea și delațiunea	134
III.9. Pentru ce?	142
IV. Orori și erori: deținute pentru crime de război, împotriva păcii și umanității	
(Constantin Vasilescu)	145
IV.1. Legislația și consecințele ei	145
IV.2. Siguranța împotriva ilegalistilor	150
IV.3. Orori înaintea războiului	154
IV.4. Antisemitismul în război: implicarea femeilor în crimele de la Iași	158
IV.5. O „crimă contra păcii“: denunțarea bolșevismului	161
IV.6. Holocaust în Ardealul de Nord	165
IV.7. Tensiuni etnice în teritoriile ocupate. Cazul Ida Pater	170
IV.8. Supraviețuitoare ale Holocaustului, victime ale represiunii comuniste	172
IV.9. Vinovății îndoielnice: favorizatoarele	183
IV.10. Psihoza titoistă și urmările ei. Cazul Maria Țopârdea	187
Concluzii	189
V. „Fetele verzi din închisorile roșii“. Despre detenția femeilor legionare (Clara Mareș)	192
V.1. Culpabilitatea familială	194
V.2. Nuanțele (ne)colaborării	203
Concluzii	216
VI. Colectivizarea agriculturii: „una din principalele și cele mai grele sarcini ale dictaturii proletariatului“ (Constantin Petre)	218
VI.1. Legislația colectivizării	218
VI.1.a. Plenara CC al PMR din 3-5 martie 1949	219
VI.1.b. Caracterul „de clasă“ al politicii fiscale și al cotelor obligatorii	222
VI.1.c. Comasările de terenuri	225
VI.2. Dinamica procesului de colectivizare	226
Concluzii	232
VI.3. „Cu sânge am luat pământul, cu sânge îl vom da“: femei împotriva colectivizării	232

VI.3.a. Opoziția tăcută: scrisori, bilete și mesaje anonime	232
VI.3.b. Comasarea terenurilor: consecințele tragice ale unui act abuziv	238
VI.3.c. Conflicte determinate de cotele obligatorii	243
VI.3.d. Cereri de retragere din GAC	246
Concluzii	249
VII. Tentația libertății: „frontieristele“ (Florin Soare)	250
VII.1. Legislația privind trecerea frauduloasă a frontierei	253
VII.2. Statistici	254
VII.2.a. Date referitoare la detenție	260
VII.3. Trecerea frontierei: studii de caz	264
Concluzii	269
VIII. „Psihiatria, o criminalitate legalizată“ (Constantin Vasilescu)	271
VIII.1. Tulburările psihice, sursă a contestării comunismului	275
VIII.2. Represiunea și persecuțiile, cauze ale tulburărilor psihice	281
VIII.3. Un „înger cu mințile rătăcite“	286
Concluzii	290
IX. Femei de cenușă, femei de diamant. Scriitoarele detenției (Clara Mareș)	292
IX.1. Generalități	292
IX.2. Cărțile detenției: inventar	293
IX.3. Fețele... vinovăției	294
IX.4. Libertatea ca privilegiu: internatele administrative	300
IX.5. Maria Ioana Cantacuzino, „Prințesa dolarilor“	301
IX.6. Iarna decanei: Alice Voinescu	307
IX.7. Anonimatul ca protecție: Olga Caba	310
IX.8. Mit versus realitate: Nicole Valéry-Grossu	314
Concluzii	319

Partea a II-a

Alfabetul detenției feminine în comunism	321
Bibliografie	700
Fotografii de arhivă	717

I. Fișele matricole penale: o radiografie a sursei de referință

Fondul fișelor matricole penale aflat în arhiva Administrației Naționale a Penitenciarelor reprezintă un excelent instrument de cercetare privind identitatea deținuților politici, numărul lor, felul și cuantumul pedepselor la care au fost supuși sau locurile în care au fost închiși¹. Practic o fișă matricolă penală reprezintă deopotrivă o carte de identitate, un cazier și un jurnal de călătorie prin închisorile comuniste. Ideea de a folosi această sursă documentară pentru a elabora o lucrare de specialitate nu este nouă, iar încercarea noastră nu este unică. Fișele matricole penale au fost consultate inițial de către cercetătorii Fundației Academia Civică, prima entitate care și-a asumat sintetizarea informațiilor din aceste documente, în integralitatea lor, într-un volum semnat de Romulus Rusan². Efortul trebuie să fi fost enorm, dacă ținem cont de faptul că se întemeiază pe „cele 93.000 fișe matricole penale existente”³. Din experiență știm că simpla extragere a datelor esențiale, introducerea și folosirea lor într-un algoritm de calcul presupun volumul uriaș de muncă al unui colectiv numeros, o metodologie clară și o acuratețe sporită. Binevenită, cartea este pe alocuri expeditivă, prezentând datele exclusiv în procente, fără să ofere și cifrele exacte din spatele lor. Aceasta ar putea rezulta fie din faptul că datele obținute se întemeiază pe un eșantion, fie pentru că autorul a considerat că numărul deținuților politici extras din fișele matricole penale este prea mic, știrbind din amploarea represiunii. În ceea ce ne privește, deși a fost vorba numai de femeile deținute politice, fapt care a redus enorm volumul de muncă, am încercat să redăm datele rezultate în integralitatea lor și să folosim timpul câștigat investindu-l în calitatea analizei.

În cele ce urmează vom face o descriere a sursei, insistând asupra dificultăților întâmpinate în valorificarea documentelor și în redactarea acestui „alfabet al detenției feminine”. Așadar, în privința tipizatului, există două feluri de fișe matricole: cele destinate deținuților condamnați și cele concepute pentru internații administrativ. Pentru prima categorie există câteva versiuni, cu mici diferențe structurale, decurgând din perioadele de timp în care au fost create. Astfel, începând cu 1956 și 1965, aspectul lor este ușor schimbat, cu o dispunere ușor diferită a rubricilor, dar conținând aceleași date.

În esență, o fișă matricolă penală cuprindea următoarele rubrici: nume, prenume; data și locul nașterii; prenumele părinților; domiciliul; ocupația; averea; ocupația și averea soțului/sotiei; ocupația și averea părinților; originea socială; cetățenia; studiile; starea civilă; numărul copiilor; serviciul militar; apartenența politică; starea sănătății; semnalmentele; situația juridică cu antecedentele penale, datele prevenției, internării și condamnării, hotărârea judecătorească, instanța,

¹ Acesta poate fi consultat online la adresa <https://www.iicm.ro/resurse/fisele-matricole-penale/>.

² Vezi Romulus Rusan, *Cronologia și geografia represiunii comuniste în România. Recensământul populației concentraționale. 1945-1989*, Editura Fundația Academia Civică, București, 2007.

³ *Ibidem*, p. 46.

fapta comisă, încadrarea juridică, durata și felul pedepsei, descrierea pe scurt a faptului, dar și observații privind transferurile în penitenciare, purtarea, pedepsele disciplinare sau muncile prestate.

În funcție de complexitatea cazurilor sau de comportamentul fiecărei deținute în parte, fișele sunt completate concis sau se dovedesc neîncăpătoare pentru mulțimea informațiilor cuprinse. Este de la sine înțeles că era nefolositor să redăm în volum absolut toate datele din fișe, dar avându-le la dispoziție a trebuit să găsim o soluție optimă care să le conțină, în opinia noastră, pe cele mai relevante. Am ajuns, așadar, la o formulă precum în exemplul de mai jos:

Abrudan Catrina zisă **a lui Ștefan**, născută la ? .04.1908 în Răchițele, Cluj. Fiica lui Nuțu și Floarea. Originea socială: țăran sărac. 3 clase primare. Casnică. Căsătorită, 2 fete. Neîncadrată. A fost arestată la 16.11.1951 și condamnată la 2 ani î.c. pentru „favorizare“ („A favorizat banda de fugari a lui Șușman Teodor“). A fost închisă la Cluj Tribunal, Mislea, Văcărești, Jilava. A fost eliberată la 15.11.1953.

Odată stabilită formula alcătuirii fiecărei intrări în parte, s-ar putea crede că a încetat discernământul și a început munca mecanică de copiere. Nimic mai fals, pentru că din momentul redactării au apărut numeroase probleme provocate de conținut, interpretare și, nu în ultimul rând, de pregătirea în cel mai bun caz îndoielnică a cadrelor care completau fișele. Acestea erau întocmite de subofițeri sau chiar elevi ai școlilor de profil, dintre care unii erau agramați sau semianalfabeți. Stâlcirea numelor personale, greșelile gramaticale și ortografia discutabilă au reprezentat o reală provocare în munca de extragere a informațiilor.

Au urmat problemele legate de fiecare rubrică în parte, generate de confuzii sau de lipsa unei maniere unitare de completare. Am resimțit constant absența acribiei și inadaptarea cadrelor la un elementar efort birocratic. Numeroase fișe conțin și rubrici necompletate, unele chiar dintre cele vizate de formula noastră finală. Doar în aceste cazuri particulare am optat pentru eliminarea lor. Rubricile completate printr-o linie orizontală au fost socotite ca o negație (ex.: neîncadrată, necăsătorită).

Pentru că au fost situații în care, în cursul interpretării datelor, a trebuit să recurgem la logică sau la bun-simț, suntem obligați să facem precizări care par nefolositoare, dar care sunt indispensabile unui demers științific. Totodată, atragem atenția că, văzând complexitatea muncii depuse în alcătuirea acestui volum, trebuie să fim circumspecți atunci când vine vorba de alte evaluări cantitative privind represiunea comunistă în România ale căror surse și metodologie sunt insuficient sau deloc explicate.

Așadar, chiar prima rubrică, aceea a numelor și prenumelor deținutelor, a fost uneori problematică. În general am optat pentru respectarea sursei, redând întocmai ortografierea din fișe. Nu am putut face acest lucru acolo unde am constatat/dedus absurditatea celor scrise sau am cunoscut din alte surse numele corecte. În aceste cazuri am aplicat corecțiile necesare. Exemplu: Vențel Paula – Ventzel Paula. În situațiile în care nu ne-am putut lămuri pe deplin, fie pentru că nu am putut desluși, fie pentru că numele respective aveau o rezonanță neobișnuită, le-am însoțit cu o mențiune specifică: „[?]“. Atunci când o deținută avea mai multe fișe matricole întocmite, în care numele și prenumele erau ortografiate diferit, toate variantele fiind plauzibile, am menționat toate aceste forme, precum în exemplul următor: Agapie/Agapia/Hoajă Paula. Aceeși metodă

am aplicat-o și pentru prenumele părinților. Uneori numele din fișele matricole apar însoțite de supranume (porecle), diminutive sau nume alternative, pe care le-am păstrat acolo unde am considerat că ajută la identificarea deținutelor. O explicație pentru numele alternative este aceea că unele dintre femeile arestate se ascundeau sub identități false, iar altele se căsătoriseră sau divorțaseră, schimbându-și numele anterioare. Exemple: Alexandru-Pirvu Elena zisă Ciucardel, Alexandrescu Elisabeta zisă Lizet, Agopșa Ștefania zisă Zenaida Cezar, Ionescu Ana zisă Arserova.

Au existat și situații în care pentru aceeași persoană am întocmit inițial două intrări separate, din cauza ortografierii diferite sau a modificărilor de nume intervenite prin divorț, după arestare sau între arestări, atunci când a fost vorba de femei închise de mai multe ori. Cum în arhiva AANP principiul ordonator a fost alfabetic, arhiviștii nu aveau de unde să știe când era vorba despre una și aceeași persoană. Pentru că, în afara cazurilor cunoscute de fiecare cercetător în parte, ne-ar fi fost imposibil să identificăm aceste situații, după terminarea dicționarului am confruntat datele de identitate și acolo unde acestea au fost identice sau asemănătoare am trecut la verificarea respectivelor intrări și la coroborarea tuturor informațiilor din fișele lor matricole. Am descoperit astfel 43 de persoane care aveau intrări diferite din cauzele amintite mai sus și am operat unificările de rigoare. Exemple: Bădescu/Bodescu Angela/Ana, Berbescu/Berlescu Maria Eliza, Bâlboc/Bâlbac Eugenia, Codreanu/Praporgescu Elena, Cosma/Comșa Olga, Arsenescu/Buduluca Maria, Covacs/Kovaci Elisabeta, Suciu/Pintea Maria etc. Având în vedere volumul mare de informație și complexitatea datelor, nu excludem posibilitatea ca alte cazuri similare să fi rămas nedescoperite, fapt care trebuie menționat pentru rigoarea demersului. Chiar și așa acestea vor fi puține, fără a influența sinteza și concluziile cercetării.

În privința datelor de naștere, nu de puține ori acestea au reieșit incomplete sau ușor diferite între ele, în principal din cauza ortografiei îndoielnice sau pentru că existau persoane mai în vârstă, născute în vremuri în care înregistrarea oficială a nașterilor lăsa de dorit. Zilele sau lunile lipsă au fost înlocuite prin semnul „?”. Acolo unde ambele au lipsit am menționat doar anul nașterii, fără altă remarcă, iar datele diferite au fost trecute ca atare. Exemple: ?.08.1885, 15.08.1918/1922, 9.08.1920/1921/1929, 15/18.02.1920 etc. Există și câteva cazuri în care aceste date lipsesc complet, fapt care a condus la eliminarea rubricii respective.

Nici identificarea și menționarea localităților de naștere ale deținutelor nu a fost scutită de probleme, cauzate în majoritate de scrierea greșită și mai puțin de modificările administrativ-teritoriale, schimbarea denumirilor sau înglobarea în orașe a unor localități periferice. Din cauza pregătirii slabe a celor care completau documentele, greșelile au fost uneori de-a dreptul hilare. De exemplu, fișa matricolă a Anei Farago consemnează ca loc de naștere Republica Ungară, deoarece localitatea arădeană Dorobanți se afla, în 1909, în componența Austro-Ungariei. Deși avea de ales între vechea și noua împărțire administrativ-teritorială, cel care a completat-o s-a sfiit să consemneze în document numele monarhiei „reacționare”. Cazurile în care nu am reușit să identificăm cu exactitate locul nașterii au fost semnalate (ex.: URSS [?]; Bistru [?], Timiș; Tui [?], Serbia [?] etc.), dar de cele mai multe ori am reușit să depășim situațiile dificile. În privința femeilor născute în teritoriile românești care astăzi sunt în componența altor state, am ales menționarea provinciei istorice respective și datorită faptului că multe dintre deținute erau născute în granițele României Mari (ex.: Lupa-Rece, Basarabia; Pilipăuți, Bucovina de Nord; Slatina, Maramureșul

de Nord; Turtucaia, Cadrilater etc.). În situațiile în care am identificat localități care astăzi au denumiri schimbate sau sunt înglobate în orașe, am menționat denumirea originală, precizând-o în paranteză pe cea prezentă: Poenarii Vulpești (în prezent Niculești); Satulung (în prezent Săcele); Stolniceni-Ghițescu (în prezent Vânători) etc. Județele menționate sunt cele din împărțirea administrativ-teritorială actuală.

Rubrica privitoare la originea socială a ridicat probleme în cazul unora dintre deținutele cu mai multe fișe matricole penale, în care a fost trecută diferit. Posibile explicații pentru aceste situații sunt fie dorința autorităților de a le eticheta pe deținute, îngreunându-le situația, fie dorința lor de a se proteja, declarând o origine socială inferioară. În aceste situații, atunci când nu am avut datele necesare pentru a ne edifica, am menționat informațiile ca atare, precum în exemplele următoare: muncitorească/țăran sărac, muncitorească/mic-burgheză, mic-burgheză/țăran chiabur/țăran sărac etc. Pentru fluiditatea textului, doar în cazurile în care am considerat că nu riscăm să deformăm informațiile din surse, am ales să uniformizăm denumirea categoriilor sociale. De exemplu, „țăran fără pământ“, „țăran cu pământ puțin“ sau „țăran cu gospodărie mică“ au devenit „țăran sărac“. Alte formulări, precum „fost ministru în Suedia“, „mari demnitari“, „fiică de capitalist“, au rămas întocmai, fiind elocvente pentru dinamica represiei.

Poate cea mai mare problemă de redactare am întâmpinat-o la rubrica privind studiile deținutelor. Deși am încercat să uniformizăm textul pe cât posibil (ex.: „universitatea“ a devenit „facultatea“, „4 clase normale“ au devenit „Școala Normală“ etc.), ne-am izbit de organizarea diferită a sistemului de învățământ înainte și după instaurarea regimului comunist. Din aceste motive, numeroase confuzii au fost făcute de către cei care au completat fișele, aceștia consemnând fie întocmai spusele deținutelor sau datele din dosar, conform organizării interbelice, fie adaptându-le la organizarea învățământului specifică perioadei comuniste. Acesta este motivul pentru care, de cele mai multe ori, am ales să trecem studiile exact așa cum sunt consemnate în documente și am operat o uniformizare doar atunci când am alcătuit o evaluare generală privind acest aspect (vezi figura 3 privind studiile deținutelor politice).

Ocupația deținutelor nu ne-a pus probleme decât în măsura în care aceasta nu era întotdeauna aceeași în situația celor cu mai multe fișe. În cazurile în care nu am putut discerne informațiile corecte, le-am prezentat pe cele din surse în aceeași manieră ca în rubricile precedente: „casnică/funcționară, la arestare pensionară“, „funcționară/lenjereasă, la arestare casnică“, „funcționară PTT, la arestare gestionară/bucătăreasă“ etc. Am ales să păstrăm atât ocupația din trecut, cât și pe cea de la arestare, pentru că uneori această alăturare poate fi concludentă pentru tratamentul discriminatoriu la care au fost supuse femeile considerate ostile regimului: „farmacistă, la arestare muncitoare“, „profesoară, la arestare muncitoare“ etc.

În ceea ce privește rubrica stării civile, singurele probleme au fost generate de informațiile contradictorii existente în cazul deținutelor cu mai multe fișe, acestea fiind cauzate fie de consemnarea greșită, fie de modificarea situației personale imediat după arestare sau în intervalul dintre două arestări. În aceste cazuri, puține la număr, am păstrat informațiile complete care apar în surse. Exemple: „căsătorită/divorțată“, „căsătorită/necăsătorită/concubinaj“.

Situația este asemănătoare în privința rubricii „apartenență politică“, unde am preferat să păstrăm, în cazul deținutelor cu mai multe fișe care conțineau informații diferite, formațiunea

politică care apare măcar pe una dintre acestea. Situația aparent contradictorie a unor femei care au făcut parte deopotrivă din partidele democratice, din dreapta radicală sau din partidul și organizațiile comuniste decurge din realitatea înregimentărilor masive de după 23 august 1944. În aceste cazuri am păstrat toate formațiunile prin care au trecut aceste femei. Ne manifestăm totuși o rezervă legată de etichetele politice care se aplicau cu ușurință în epocă pentru a-i năpăstui pe oameni. Cea mai la îndemână dintre acestea era aceea de „legionar“ și este posibil ca unele dintre deținute să nu fi fost scutite de aplicarea ei abuzivă. Am ales să păstrăm la „apartenența politică“ și asociațiile, organizațiile de masă sau sindicale (ARLUS, UTM, UFDR, UNSR etc.), de vreme ce acestea erau trecute în dreptul acestei rubrici. Ele indică fenomenul înregimentării, specific regimurilor totalitare, care a mers în paralel cu inconsistența asimilării ideologice. Au existat și cazuri în care rubrica era necompletată, în această situație alegând să o eliminăm din intrările respective. Acolo unde spațiul era marcat printr-o linie orizontală, am socotit deținutele respective ca neîncadrate din punct de vedere politic. O situație asemănătoare a fost în cazul notației „F.P.“, care putea însemna fie „Fără Partid“ (neîncadrată), fie „Frontul Plugarilor“. În urma verificărilor suplimentare și a coroborării informațiilor am introdus informația corectă. De altfel, este o regulă generală ca la fiecare intrare în care se observă lipsa unor rubrici cititorul să deducă că ele sunt necompletate în fișe.

După aceste elemente biografice esențiale, partea a doua a fiecărei intrări conține informații legate de arestare, condamnare, locurile de detenție și eliberare. Astfel, am considerat ca dată a arestării prima zi a începerii pedepsei, ținând cont de faptul că, după pronunțarea sentinței, se socotea inclusiv perioada petrecută în prevenție. Atunci când această dată nu se regăsea în document, am utilizat o formulare ca cea din exemplul următor: „A fost închisă la Jilava, în 1951“. În tipizatele întocmite în a doua jumătate a anilor '50 există o rubrică specială pentru data arestării. Arareori aceasta diferă cu plus/minus o zi față de data începerii pedepsei, de pe verso. În aceste cazuri am păstrat întotdeauna data cea mai timpurie. Tot în cazul acestor tipizate ne-am confruntat cu realitatea existenței datei arestării, dar cu lipsa informațiilor privind condamnarea, fie din neglijență, fie pentru că pur și simplu deținutele respective au fost eliberate după o perioadă, din lipsă de probe, fără a fi judecate.

Alături de cuantumul condamnării și încadrarea penală, am redat în paranteză, acolo unde a fost cazul, și „descrierea pe scurt a faptului“. Dacă nu cea mai importantă, aceasta este cu siguranță rubrica cu cel mai mare impact atât pentru cercetători, cât și pentru cititor. De la descrieri sumare și banale la cele mai complexe, uluitoare și revoltătoare, ele sunt dovezi clare ale durtății și absurdității represiunii comuniste. De-a lungul cercetărilor în arhiva CNSAS, aceste descrieri s-au confirmat aproape în toate situațiile. De altfel, ele ne-au ajutat să alegem cazuri elocvente pentru o imagine de ansamblu despre represiunea împotriva femeilor. Totodată aceasta este și rubrica unde s-a remarcat cel mai bine semianalfabetismul cadrelor, motiv pentru care am ales să redăm aceste descrieri întocmai ca în fișe, cu toate greșelile de scriere.

Condamnările erau însoțite și de amenzi penale, care, dacă nu erau achitate, se transformau în zile de închisoare menționate ca atare. De cele mai multe ori, acestea erau plătite. În cazul internărilor am utilizat formula „a fost internată administrativ de la“, pentru a face distincția necesară. Au existat deținute condamnate și internate administrativ la expirarea pedepselor sau deținute

internate administrative și condamnate ulterior. Situațiile de acest fel se vor regăsi semnalate în text prin formulări specifice.

În categoria locurilor de detenție, pe lângă penitenciare și colonii de muncă, am inclus și aresturile Securității (cazurile în care grafia nu ne-a permis să le identificăm cu precizie sunt semnalate cu „[?]”). În fișe, acestea apar de multe ori cu indicativele aferente sau însoțite de titulatura „Direcția Regională a Securității”.

În final, pe lângă data eliberării (există și situații în care aceasta lipsește din fișe) am introdus, acolo unde a fost cazul, și decretul de grațiere sau decizia de trimitere în domiciliu obligatoriu, pentru a surprinde momentele de „clementă” ale regimului și pentru a sublinia pericolozitatea pe care o reprezenta pentru regim o deținută politică eliberată.

Atunci când fișele matricole au conținut și alte informații sau mențiuni interesante, în afara rubricilor vizate, nu am ezitat să le introducem în text. De pildă, despre deținuta Ioana Gutium am inclus informația de la rubrica „cum a muncit și meseria însușită”: „a lucrat la atelier cu multă dragoste”. De asemenea, în cazurile Claudiei Khirsbaum și al Olimpiiei Negrițu am precizat că a fost „expulzată peste graniță”, respectiv faptul că „nu a vrut să semneze fișa întrucât zice că e pedepsită pe nedrept”.

Doă rubrici din structura fișelor matricole penale ne oferă indicii suplimentare privind regimul de detenție: „starea sănătății” și „semnele particulare”. Cel mai adesea acestea sunt necomplete, ceea ce indică fie o condiție fizică normală la arestare, fie dezinteresul pentru aceste aspecte. Nu este exclusă nici o eventuală intenție de ocultare a stării de sănătate a victimelor. Deținute suferinde, care aveau nevoie de îngrijiri medicale și regim preferențial, alimentar sau de altă natură, erau închise în condiții dure. Unele prezentau suferințe înainte de arestare, iar altele se îmbolnăveau în detenție. Pentru a nu leza demnitatea victimelor, am ales să nu introducem această rubrică în formula noastră de dicționar. Cele mai frecvente afecțiuni de care sufereau deținutele erau cele cardiace și pulmonare, și de multe ori exista un cumul de boli. Descrierile lor din fișele matricole penale întregesc dimensiunea suferinței: „suferă de plămâni și cap”, „fistulă ovariană de natură tuberculoasă, inimă, ipohondrie”, „emfizem pulmonar, pleurită seacă”, „hipertensiune arterială, miocardiopatie ischemică, aptă gr. I muncă sedentară”, „Bazedof [*sic!*], inima, ficat și tumoră”, „TBC pulmonar faza II”, „Debilitate generală, reumatism, gastrită și colită”, „suferă de Basedow și ulcer” etc.

În ceea ce privește „semnele particulare”, ele ne atrag atenția asupra faptului că au existat deținute cu anumite grade de handicap sau suferințe în mod evident anterioare detenției: „lipsă vârful degetelor mijlociu și inelar de la mâna dreaptă”, „vârful urechii drepte rupt”, „infirmitate la mâna stângă din accident” ș.a.m.d. Este de prisos să mai spunem că aceste femei nu au avut parte de tratamentul adecvat.

1.1. Deținute politice sau deținute de drept comun?

La dificultatea redactării fiecărei intrări în parte s-au adăugat și anumite probleme de interpretare. Cea mai dificilă dintre acestea a fost identificarea și îndepărtarea deținutelor de drept comun. Din anumite motive, unele explicabile, altele de neînțeles, printre fișele deținutelor politice din arhiva ANP Jilava se află și fișele unor infractoare obișnuite. Astfel, din acest alfabet al detenției feminine

am fost nevoiți să eliminăm 212 intrări aparținând unor femei închise pentru comiterea unor acte care se înscriu în mod evident și categoric în categoria penală a dreptului comun. Faptele lor sunt dintre cele mai diverse, unele banale sau îngrozitoare, iar altele mai puțin obișnuite, incriminarea lor fiind astăzi anacronică: luare de mită, prostituție, proxenetism, furt, tâlhărie, delapidare, fals, omor, pruncucidere, provocare de avort, profanare de morminte, vagabondaj sau adulter. Dintre toate acestea prezentăm în cele ce urmează câteva descrieri ale unor fapte care indică crime abominabile sau infracțiuni și obiceiuri aproape atemporale, începând cu practicarea „celei mai vechi meserii”, continuând cu iraționala și anacronica practică a izgonirii strigoilor și ajungând până la mult mai actuala falsificare a biletelor de loterie: „a fost prinsă de organele miliției practicând prostituția în locuința ei”; „când a născut și-a luat copilul și l-a îngropat de viu”; „e cunoscută ca hoată de buzunar, nu se încadrează în câmpul muncii, anturajul îl are cu hoții de buzunar”; „în urma decesului socrului său i-a scos ochii cu cuțitul”; „împreună cu fratele ei și cu amantul și-a strangulat bărbatul”; „în ziua de 30 nov. a aruncat în fântână pe victima Culceru Nicolae în etate de 7 ani”; „a provocat avort la o fată de 17 ani”; „a provocat un avort femeii Ruxandra Cotmeai¹”; „A luat filodermă [*sic!*] pentru a face schimb de locuință”; „fiind contabilă la sucursala CEC Zalău a falsificat acte în valoare de 85.000 lei”; „a fost soră medicală la Spitalul TBC Vidra, a sustras împreună cu alte individe cantitatea de 400 g. streptomycină”; „în calitate de barmană a amestecat vinul Dealu Mare cu apă”; „a falsificat o adeverință de studii”; „a falsificat un bilet loto încercând să ridice de la CEC suma de 4.014 lei”.

Dar nu toate cazurile au fost la fel de clare de la început. Dacă, în afara neobișnuitului prezenței lor printre politice, cele evident de drept comun nu ridică probleme, ne-am confruntat și cu o minoritate aflată la graniță care ridică anumite semne de întrebare. Așadar există câteva deținute care, deși puteau fi socotite de regim ca fiind de drept comun, au rămas în prezentul volum deoarece faptele lor au o legătură evidentă cu sfera politicului. Multe dintre aceste femei fac parte din aceea categorie pe care represorul o denumea a deținuților „asimilați politic”. Printre aceștia se numără cei condamnați pentru „port ilegal de armă”, „înlesnire, tentativă sau trecere frauduloasă a frontierei”, „sabotaj” și „speculă”².

Prezența lor în fondul destinat „politicelor” este un indiciu clar că faptele erau asociate unui context de această natură. În ceea ce privește faptele legate de frontieră, lucrurile sunt clare, de vreme ce interdicția de liberă circulație era o consecință directă a regimului politic comunist. În cazurile în care nu am avut detalii suficiente, precum cele legate de „speculă”, chiar și atunci când cercetările au fost conduse de Miliție, iar condamnările au fost pronunțate de instanțe ordinare, am optat pentru menținerea intrărilor în dicționar, această încadrare putând lesne ascunde fapte în directă legătură cu situația politică, cum ar fi posesia și tentativa de a vinde anumite obiecte

¹ Deși am fi tentați să credem că incriminarea avorturilor era un rezultat direct al regimului politic, ca atare prezența unor astfel de femei ar fi justificată în volumul de față, realitatea este alta. Până în 1957 avortul liber nu a fost permis în România, provocarea lui intrând în sfera dreptului comun. De asemenea, în intervalul de liberalizare 1957-1966, provocarea lui de către persoane neautorizate, în spații particulare, constituia infracțiune (Vezi Corina Doboș (coord.), Luciana Jinga, Florin Soare, *Politica pronatalistă a regimului Ceaușescu. O perspectivă comparativă*, Editura Polirom, Iași, 2010, pp. 112-115). Mai mult, printre deținutele arestate și condamnate din aceste motive nu am regăsit cazurile femeilor care au suferit avorturile, ci patru cazuri ale celor care le-au provocat ilegal în perioada 1951-1960.

² DJAN Bacău, fond Penitenciarul Târgu Ocna, dosar 2/1949, f. 19.

personale. Este și cazul Elenei Morărașu, din Iași, condamnată la șase luni de închisoare din acest motiv. În ultimă instanță, astfel de condamnări decurg în mod evident din contextul și impunerea abuzive ale regimului politic.

Există, într-un registru asemănător, și cazurile delapidatoarelor, ale celor vinovate de fals în timp ce se aflau în slujbe la stat. Condamnările pentru delapidare erau de foarte multe ori dublate și de condamnări din motive politice certe. Aurora Gavrilescu, de profesie contabilă, a fost condamnată deopotrivă pentru „delapidare“, „trecerea frontierei“ și „omisiunea denunțării“. Într-o situație asemănătoare s-a aflat Aneta Vasilache (sora Nicodema), călugăriță la Tismana, condamnată la 16 ani pentru „uneltire“ și la 25 de ani pentru „complicitate la delapidare“. De obicei, acest cumul de încadrări se explică prin comiterea unor infracțiuni de drept comun, subsumate unor acțiuni cu scop politic.

Au existat și câteva cazuri izolate care, în lipsa informațiilor suplimentare, au necesitat discernământul nostru. Elena Mura din Caransebeș a fost închisă pentru „infracțiune locativă“, una dintre incriminările frecvente rezultate din realitatea confiscării locuințelor sau a obligativității partajării spațiului locativ cu chiriași impuși. Neavând informații suplimentare, care să lămurească pe deplin situația, am ales păstrarea intrării în dicționar.

În cazul deținuților de după 1964, este foarte probabil ca încadrarea să fi fost un mijloc de camuflare a persecuțiilor politice din timpul regimului Ceaușescu. Elocvent în acest sens este și cazul Cameliei Patan, a cărei faptă a fost încadrată în Decretul 153/1970, privind „contravenția la regulile de conviețuire socială și cele privind ordinea și liniștea publică“.

De la început, mențiunea „DC“ (drept comun) de pe unele fișele matricole ne-a ajutat la rezolvarea situației. Pe de altă parte, au existat și persoane pe care, deși au această mențiune pe fișă, le-am inclus în prezentul volum, deoarece faptele și încadrările sunt interpretabile și sugerează mai degrabă natura lor politică. Au fost și cazurile Mariei Botez, condamnată pentru „instigare publică“ („A făcut manifestație în public“) sau al Zinei Ermurache, condamnată pentru „asociere contra liniștii publice“. Un alt exemplu interesant este cel al Anei Grigoraș, arestată pentru „agitație contrarevoluționară“ și, în final, condamnată pentru „uz de fals“. Deși dosarul său a fost întocmit de Securitate, a fost deținută după condamnare în penitenciare unde au fost închiși, cu predilecție, deținuți de drept comun, precum Sibiu, Văcărești sau Tulcea. Mențiunea „CR“ a fost tăiată și înlocuită cu „DC“. În aceeași situație s-a aflat călugărița Ileana (Elena Protopopescu), arestată pentru „trădare și uneltire“, pentru ca, în final, să fie condamnată pentru „operațiuni cu mijloace de plată străine“.

În ultimă instanță, atunci când nu ne-am putut lămuri, un criteriu de opțiune a fost reprezentat și de penitenciarele în care au fost închise deținuții respective, știut fiind faptul că unele dintre ele erau destinate exclusiv deținuților de drept comun.

A fost nevoie de o selecție și în privința deținuților internate administrativ, deoarece există cazuri în care, la rubrica „motivul internării“, este specificat termenul „cazier“ sau sintagma „element dubios“. În cazul „cazieristelor“, absența centrelor de anchetă ale Securității dintre locurile de detenție, coroborată cu alte elemente identitare, ne-a condus la concluzia că sunt deținuți de drept comun. Situația este diferită în cazul „elementelor dubioase“, aceasta fiind o formulă degradantă folosită de regim pentru identificarea persoanelor indezirabile, având origini sociale

„sănătoase“ și atitudini considerate nepotrivite. Amintim aici cazul arhitectei Alexandra Dozzi, dar, mai ales, pe cele ale așa-ziselor „demnitărese“, soții și fiice ale politicianilor sau intelectualilor interbelici: Eufrosina Pană (soția ministrului Aurelian Pană), Lucia Samsonovici (fiica generalului Nicolae Samsonovici), Minerva Vlasiu (fiica istoricului Ioan Lupăș), Ioana Maria Vulcănescu și Mihaela Vulcănescu (fiica și sora filozofului și economistului Mircea Vulcănescu), Elena Brătianu (soția istoricului Gheorghe Brătianu), Irina Manolescu-Strunga (soția politicianului liberal Ion Manolescu-Strunga) sau Nineta Alimănișteanu (soția politicianului liberal Dumitru Alimănișteanu).

O mențiune specială trebuie făcută pentru cazul Eufrosinei Pantea alias Lidia Belov, internată administrativ pentru „moravuri ușoare, fals în acte publice și port ilegal de pistol“. Deși primele două fapte sunt evident unele de drept comun, portul ilegal de armă, infrațiune asimilată politic, faptul că a fost cercetată de Securitate și că se folosea de două identități ne-au determinat să o includem în volum. Un alt caz interesant este cel al Elenei Păsculescu, care a fost cercetată de Securitate și internată pentru „legături cu cetățeni străini“, iar după 24 de luni a fost trecută „la poziția de drept comun“ și „condamnată la 2 ani pentru favorizare de prostituție“. Combinația de „moravuri ușoare“ și legături cu cetățeni străini era una întâlnită în epocă.

Trebuie să ne exprimăm o minimă rezervă și în cazul femeilor internate administrativ, fără ca în fișele matricole să existe precizat motivul: teoretic este posibil ca unele dintre ele să aparțină „dreptului comun“, dar în lipsa oricărui alt indiciu am fost nevoiți să dăm credit selecției ANP.

În zona gri a incertitudinii politice au intrat și femeile arestate pentru practicarea spiritismului. La început, chiar și autoritățile au fost confuze în privința tratamentului și încadrării lor. În cele din urmă, reprimarea ghicitoarelor, cum erau numite în epocă, a plecat de la niște considerente pe cât de simple, pe atât de clare: monopolul discursului despre comunism și victimele lui. Orice versiune diferită de cea oficială, orice abordare personală se puteau plăti cu libertatea. Sigur că aici intervine și considerentul etic, de care trebuie să ținem seamă. În fapt, deși în mod indirect criticau regimul, majoritatea acestor femei practica, mai degrabă, un fel de escrocherie profitabilă, decât o iluzorie sondare a supranaturalului. Din punct de vedere moral, aceasta face ca activitatea lor să fie una reprobabilă. Însă felul în care au fost tratate nu face mai puțin blamabilă acțiunea regimului.

La începutul anilor '50, practica ancestrală a ghicitului era încă la mare căutare în spațiul românesc. În ciuda comunizării accelerate, însoțită de lozinci precum combaterea misticismului, românii încercau să scruteze într-un viitor incert și cu ajutorul unor femei cu pretense „înzeștrări“ speciale. Nu este exclus ca tocmai atmosfera irespirabilă, întreținută de abuzuri și teroare, să-i fi împins pe mulți să apeleze la astfel de „servicii“. Pentru că autoritățile îi lipseau de vești de la rudele dispărute pe front sau ținute în captivitate, oamenii încercau calea obscură și ilicită a „supranaturalului“. Încăperi meschine, în care era întreținută în mod voit o atmosferă sumbră și întunecată, erau locuri predilecte pentru desfășurarea „ședințelor“. Ca întotdeauna, disperarea era motorul principal al acestor impulsuri. În schimbul unor sume de bani, femei cu o educație îndoielnică dădeau vești despre rudele dispărute, ofereau soluții la crizele politice sau preziceau sfârșitul inevitabil al comunismului și al mai marilor lui.

În 1951, Zina Costea, o țărancă refugiată din Cadrilater la periferia Constanței, își făcuse o sursă bună de venit din nevoia oamenilor de a pătrunde vâlul secretomaniei petrecut peste țară.

Spre deosebire de altele, Zina nu se sfia să meargă în casele clienților, unde în zile de sărbătoare „cădea în letargie“ și răspundea la întrebările naivilor și curioșilor care se adunau: „când va începe războiul, când va cădea guvernul, când va muri tov. Stalin, când se vor îndrepta timpurile“¹. Alții, mai direcți, întrebau despre rudele dispărute pe frontul din răsărit sau deținute în penitenciarele comuniste, despre războiul din Coreea. Pentru a nu-și dezamăgi clienții, Zina își însoțea prezicerile de cuvinte grele la adresa regimului. Seduse de „puterile“ ghicitoare, Profira Drăghici și Paulina Andreescu au început s-o ajute în activitate, găsind mereu oameni disperați sau curioși. Procedul, meschin și ridicol în desfășurare, trădează înșelătoria:

„După ce Zina Costea Gheorghe se învelea într-un cearceaf alb, prin ajutorul lui Drăghici Profira sau Andreescu Paulina care o adormeau, cădea într-o stare de letargie-transă în care situație «vorbea cu duhuri și spirite sfinte» răspunzând astfel la întrebările ce i se puneau. Această ghicitorie se făcea pe categorii, adică primea întâi persoanele care voiau să știe despre morți, altă categorie despre dispăruți, despre prizonieri, despre înecați etc. Deci dacă veneau mai multe persoane, veneau la rând întâi persoanele care voiau să știe ceva despre o anumită categorie și după ce terminau cu această categorie veneau la rând alte categorii. Persoanele care așteptau erau trecute pe o listă după categoriile de ghicit de către Drăghici Profira sau Andreescu Paulina care din urmă venea și cu fiica sa Maria. Persoanele care intrau la dânsa trebuia să facă întâi o cruce mare iar după ce le ghicea plăteau o sumă de bani variind între 100-200 lei, bani pe care-i puneau sub perna pe care dormea Zina Costea Gheorghe. Astfel la aceste ședințe ea reușea să strângă sume de bani care erau între 2.000-5.000 lei. Persoanele care asistau la aceste ședințe variau între un număr de 4-5 persoane și până la un număr de 100 de persoane după cum puteau fi anunțate.“²

Alertată, Securitatea urmărea aceste activități prin informatori infiltrați și era gata să intervină în clipa când evenimentele se precipitau. Cele trei femei au fost arestate și condamnate. Zina Costea a primit trei ani pentru agitație publică și doi ani pentru înșelăciune, iar cele două colaboratoare, Profira Drăghici și Paulina Andreescu, câte trei luni închisoare pentru complicitate la înșelăciune³. Cazul nu a fost singular și nu toate ghicitoarele o făceau din dorința de a obține profit. Galina Răduleanu a întâlnit astfel de femei și în arestul de la Uranus. Spre deosebire de femeile din lotul Zinei Costea, „Petruța“ era convinsă de „valabilitatea spiritismului“, pe care nu s-a temut să o susțină în instanță, unde a fost condamnată la patru ani de închisoare pentru „discuții dușmănoase“⁴. Mai mult, a continuat să-l practice chiar și în detenție.

Conform fișei matricole penale, Maria Florea a suferit două condamnări de drept comun, în 1957 pentru „înșelăciune“ și în 1958 pentru „huliganism“. Dar în 1952 fusese internată administrativ 12 luni pentru „înșelăciuni cu ghicitul“. În logica situațiilor amintite mai sus, probabil acesta este și motivul pentru care, în arhiva ANP de la Jilava, fișa sa se află în fondul deținuților politici.

Arestate și condamnate în primul rând pentru cuvinte rostite împotriva regimului, aceste femei au suferit toate grozăviile detenției. Pentru că în cazul condamnării sau internării lor au primit considerentele politice, am optat pentru păstrarea lor în alfabetul detenției feminine.

¹ Notă informativă (11-22 octombrie 1951), ACNSAS, fond Informativ, dosar 783570, f. 11.

² Sentința nr. 70/1952 a Tribunalului Militar Constanța (1 februarie 1952), ACNSAS, fond Penal, dosar 2703, vol. 1, f. 161.

³ Interesant este că în fondul fișelor matricole penale se regăsesc doar fișele Zinei Costea și Profirei Drăghici. Aceasta este și explicația pentru care Paulina Andreescu nu are o intrare în dicționarul nostru.

⁴ Galina Răduleanu, *Repetiție la moarte... din spatele gratiilor*, Editura Manuscris, Pitești, 2017, pp. 158-160.